

Veselin Vukotić

Podgorica, 05/12/02

Dame i gospodo,

Koristim se prilikom da Vas pozdravim u ime ISSP.

Današnja konferencija je posvećena problemima energije u Crnoj Gori, a posmatranih u svijetlu rešenja i dobrih primjera u Jugoistočnoj Evropi. Isto tako ona je usmjerena na razmjenu iskustava i naučenih lekcija iz poslednjih desetak godina.

Problem energije u Crnoj Gori je tzv. vruće pitanje!

Vrlo osjetljivo pitanje! Osjetljivo je ekonomski, socijalno, politički. Zato se mnogi klone od otvaranja ovog pitanja, ne želeći da rizikuju možda svoje pozicije, možda interes svoje kompanije, možda neki socijalni ili politički interes.

ISSP je institucija koja je otvorila niz osjetljivih i teških pitanja tokom sprovođenja crnogorskih ekonomskih reformi u toku četvorogodišnjeg postojanja. Počeli smo sa raspravom o novom ekonomskom sistemu u Crnoj Gori; Radili na uvođenju DEM; otvorili prve koncepcijske rasprave o poreskoj reformi; o penzionoj reformi; reformi statistike; o konceptu privatizacije u Crnoj Gori. Težak posao je bio i koncipiranje mehanizma za uređenje odnosa Srbije i Crne Gore. Sada je u toku razrada osnova za reformisanje velikih oblasti kao što su trgovina, turizam, investicije, tržište kapitala.

Mi smo već do sada raspravljali pitanja i problem energije u Crnoj Gori.

Već smo imali jednu raspravu posvećenu prije svega privatizaciji. Današnja rasprava ima za cilj da se potpomogne donošenje zakona o energetici, da se skrene pažnja na probleme u energiji koje ima Crne Gore, ukaže na potrebu donošenja strategije energetskog sektora i podsticanje procesa privatizacije i restrukturiranja u ovoj oblasti, kao i stvaranje uslova za gradnju novih energetskih izvora.

Riječju, cilj nam je da promoviramo tržišni koncept razvoja energetike i razvoja tržišta energije. ISSP se posebno angažuje na ovom pitanju jer probleme energije shvata kao ograničenje reformi. Eksperti iz više zemalja i iz Crne Gore su garancija da će rasprava biti korisna i biti puna poruka za nosioce ekonomske politike.

Energetski sistem Crne Gore, kao i sistemi u regionu su u prošlih 10 godina prošli kroz velike teškoće. Ovaj sistem je bio socijalni amortizer i na taj način, prije svega kroz niske cijene, pomogao i stanovništvu i ekonomiji da preživi. Ipak, to se odrazilo na cjelokupan sistem koji se tehnološki nije usavršavao, već naprotiv raubovao. Gubici struje na mreži kao i problem naplate su takođe obilježja posljednjih desetak godina.

Između uspješnosti tranzicije i tzv. energetske intenzivnosti (učešće energetske potrošnje u GDP-u) postoji pozitivna korelacija. Kao što tranzicijske zemlje imaju različite rezultate tranzicije, tako imaju i različite rezultate u pogledu potrošnje energije. Energetska intenzivnost u SEE i Baltičkim zemljama smanjena je za 20% u periodu 1992-1998. Međutim, u istom periodu u zemljama Jugoistočne Evrope povećala se za 5%. U Crnoj Gori energetska intenzivnost se povećava, jer se jesdne strane pada društveni proizvod, a sa druge ukupna potrošnja raste. Tako npr. ukupna potrošnja u 2001. godini je porasla na 4 milijarde KWh, sa nekih 3,8 milijardi KWh u prethodnoj godini, a predviđanje za 2002 godinu pokazuje dalji rast, sa nedostatkom električne energije od 1,6 milijardi KWh.

Tako dolazimo do **prve** karakteristike energetske situacije u Crnoj Gori: velikog deficita energije – oko 25%.

Taj deficit se mora posmatrati kao ograničenje razvoja, kao limit razvoju biznisa i preduzetništva, kao kočnica rasta GDP.

U poslednjih dvadeset godina potrošnja električne energije konstantno raste, u ukupnom porast od 1980 – 2000 godine iznosio je 60%.

Međutim, u tom periodu nije izgrađen niti jedan novi izvor energije. Tako se kao ozbiljan problem energije u Crnoj Gori postavlja pitanje: kako stvoriti uslove da se izgradnja novih objekata učini isplativim! Kako podstaći i preduzetnike da ulažu u male, mini elektrane!

Da li su riješena sva sistemska pitanja da se omogući pretpostavka ulaganja u oblast energetike? Cijene, pravni okvir, svojinska struktura!

Cijena energije uvijek izaziva polemike! S jedne strane, ona je niska da bi zadovoljila socijalnu stranu potrošnje i konkurentnost biznisa! Međutim, s druge strane, ona je niska da bi privatni kapital ušao u gradnju novih izvora energije.

Cijene su niske tako da ne pokrivaju ni troškove proizvodnje. To je i razlog da se ne može razmišljati o novčanim sredstvima za nove izvore ili modernizaciju!

Jedna od solucija jeste promjena politike određivanja cijena.

Cijena na bazi ponude i potražnje bi trebalo da bude jedan od prvih koraka u pravljenju modela tržišno orjentisane kompanije.

Ipak se postavlja pitanje da li je to moguće ako se npr. ima u vidu mnogo toga što može uticati na doslednu primjenu tržišnih principa. Npr. da li je prethodno potrebno imati i plan akcije koji se odnosi na:

- a) smanjenje gubitka na mreži
- b) na veći stepen naplate

c) smanjenje troškova radne snage u samoj kompaniji

da ne govorim o stalnim mjerama štednje energije. Najlakše je reći: povećajmo cijenu!

Tako dolazimo do pitanja restrukturiranja i privatizacije u ovoj oblasti; što je predmet jedne od današnjih sesija!

Restrukturiranje moramo shvatiti kao ulaganje u poboljšanje postojećih performansi kompanije, odnosno energetskog sistema! Nikako kao pokrivanje gubitaka i deficita! Jedna od mjera u tom pogledu je i **privatizacija** kompanije! Ne treba zaboraviti da je 1/3 već privatno vlasništvo. Mi smo prije dvije godine ušli u pripremu procesa privatizacije; izabrali, shodno tenderskim pravilima, finansijskog savjetnika Raiffaisen banku i pravnog savjetnika LinkLaters.

Kako stvoriti uslove da se u ovu kompaniju i sistem u cjelini uđe privatni kapital i privatni investitor? Oni koji su protiv toga ili imaju strah od privatnog kapitala samo treba da odgovore na pitanje da li imamo i koja je alternativa? Mi biramo između povećanja deficita i urušavanja sistema i privatnog ulaganja. Oko toga da li treba investirati i iskoristiti energetski potencijal koji Crna Gora ima nije sporno!

Privatizacija Elektroprivrede otvara i probleme najvećih potrošača, prije svega odnose u reprociklusu aluminijuma! Da tu godinama i decenijama odnosi nijesu riješeni na tržišnim osnovama postaje sve jasnije! Da li smo spremni da u taj lanac unesemo prije svega tržišne odnose između kompanija? Razumije se, to će otvoriti mnogo akumuliranih problema! Ali, otvaranje i rešavanje tih problema je preduslov dalje izgradnje tržišnog sistema u Crnoj Gori; za dalje sprovođenje reformi! A ključna pretpostavka tržišnog sistema je otvorenost, što znači nesmetani tokovi uvoza i izvoza! Ako je struja roba, a jeste, onda to treba da važi i za tu robu! To je jedan od načina da se izbjegne monopolski položaj, bilo na strani ponude bilo na strani tražnje! Tako se dolazi do potrebe da se energetski sistem Crne Gore, odnosno skromno tržište energije u Crnoj Gori uključi u regionalno tržište energije; a preko njih u tržište energije u EU! Prošlo je vrijeme zatvorenih sistema, čak i u ovoj oblasti, umjesto administrativnih i diskrecionih odluka sve više su na djelu odluke zasnovane na tržišnim principima (a to znači da ne možete trošiti više nego što zaradujete u bilo kojoj oblasti) i na većoj transparentnosti. Moramo shvatiti da veći javni interes uvijek povlači i veću transparentnost!

Ovi elementi koje sam iznio su neki od elemenata koje treba da sadrži strategija razvoja energetskog sektora u Crnoj Gori koja treba da bude jedan od prvih dokumenata koji će razmatrati nova Vlada.

Strategija treba da bude javno prihvaćen dokument koji ima za cilj da poboljša ekonomiju države kao i dobrobit građana! Njome Vlada treba da se obaveže na fundamentalne reforme energetskog sektora.

Ključni ciljevi te strategije, kako ih uglavnom definišu i eksperti Svjetske banke, su:

- a) Nova energetska politika koja priprema ovaj sektor za integraciju sa regionalnim tržištem i tržištem energije EU
- b) Energetska sigurnost kroz razvijene izvore snabdijevanja, stabilizacije uvoznih potreba i poboljšanja pouzdanosti snabdijevanja
- c) Ekonomski razvoj kroz sistemsku primjenu principa tržišta, uključujući ekonomsko određivanje cijena, povećanje efikasnosti, finansijsku stabilnost i učešće privatnog sektora.
- d) Zaštita siromašnih na osnovu ciljne sigurnosne mreže!
- e) Zaštita životne sredine kroz metode kao što su pravilno lociranje proizvodnih kapaciteta, kao i promovisanje energetske efekata i izvora obnavljanja energije.

U svijetlu problema koje sam naveo treba posmatrati i novi Zakon o energetici! Niti ISSP niti ja lično nismo učestvovali u formulisanju tog zakona! Zakon pokreće mnoga pitanja o kojima sam govorio! U tome je, po mom mišljenju kvalitet tog zakona!

Da li su sva ta rešenja dobra i da li sva ta rešenja razumijemo, pogotovo ako ona zadiru u stečene pozicije i interese, treba da utvrdi javna i transparentna rasprava. I to je ključni cilj današnje rasprave koju organizuje ISSP. Pokušali smo da sa svim glavnim učesnicima u kreiranju nove energetske strategije da prilika da se čuju iskustva iz regiona, da razmijenimo mišljenja sa ekspertima iz regiona, kao i da javno saopšte stavove za koje se zalažu; da pomognemo i javnosti da razumije što je cilj novog zakona o energiji! Željeli smo, i nadam se uspjeli, da stvorimo priliku za stručnu i transparentnu raspravu o pitanjima energije i energetskeg tržišta, koja više ne smiju biti tabu niti se gurati sa strane za neka druga vremena!

ISSP će vrlo brzo ponovo pružiti šansu da oni koji se sa ovim slažu ili ne slažu iznesu svoje argumente i mišljenje i podstičaće javnu raspravu!

Još jedanput se zahvaljujem svima koji su odazvali ovom pozivu.

Hvala na pažnji!